

СПЕЦИФІКА ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З АЛКОГОЛЬНО-ЗАЛЕЖНИХ СІМЕЙ

Стаття присвячена проблемі дітей з алкогольно-залежних сімей, які зазнали соціально-психологічної дезадаптації і потребують спеціально організованої реабілітаційної роботи. У змісті дається коротка характеристика роботи Чернігівського центру соціально-психологічної реабілітації дітей.

Ключові слова: соціальна реабілітація, психологічна реабілітація, реабілітація, спеціальні заклади реабілітації дітей, алкогольно-залежні сім'ї.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві дуже гостро стоїть соціальна проблема – проблема сімейного алкоголізму. Соціальна проблема породжує інші проблеми – педагогічну, психологічну. Дітей з алкогольно-залежних сімей вилучають та поміщають у спеціальні заклади для того, щоб мінімізувати негативний вплив на розвиток особистості дитини. Їм важко приймати будь-які рішення, вони схильні до брехні, відрізняються заниженою самооцінкою та слабо розвинутим почуттям гумору, надалі у них виникають труднощі у стосунках з однолітками. Індивідуальність і творчий початок у них майже не виявляється, часто виникають сумніви, невпевненість в правильності своїх вчинків. Більшість із них потребують підтримки, схвалення, заспокоєння [2]. Таким чином, діти батьків, які зловживають алкоголем, складають генетичну групу ризику щодо захворюваності на алкоголізм та наркоманію. Головне завдання соціально-психологічної реабілітації дітей з алкогольно-залежних сімей – допомогти дитині вирішити проблему, що заважає їй нормальній життєдіяльності та соціалізації [4].

Вітчизняні вчені приділяють увагу вище зазначеній проблемі (О. Буковська, Л. Захарова, О. Мастюкова, В. Москаленко, Л. Щипська та інші). О. Буковська вивчала особливості становлення життєвого досвіду підлітків з алкогольно-залежних сімей; Л. Захарова досліджувала вплив сім'ї, де є алкогольно-залежний член сім'ї на емоційний та психологічний стан дітей; О. Мастюкова провела аналіз поведінкових форм дітей з алкогольно-залежних сімей; В. Москаленко адаптувала, розроблену американськими вченими, типологію дітей з алкогольно-залежних сімей; Л. Щипська виділила основні фактори, що впливають на формування особистості дитини, узалежненій від алкоголю.

Вчені близького зарубіжжя Л. Алексеева, М. Фірсов, І. Ярославцев та інші звернули увагу на обґрунтування та практичну розробку ігрових, реабілітаційних та корекційних програм у роботі з дітьми з алкогольно-залежних сімей.

Постає нагальна потреба допомоги дітям з алкогольно-залежних сімей. В зв'язку з цим створюються спеціальні заклади, такі як: центри соціально-психологічної реабілітації дітей; уповноважені підрозділи органів внутрішніх справ; школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти; центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я; спеціальні виховні установи Державної пенітенціарної служби України; притулки для дітей; соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка).

Діти, які зазнали соціально-психологічної дезадаптації, потребують спеціально організованої реабілітаційної допомоги. Реабілітація передбачає комплексну, багаторівневу, поетапну й динамічну систему взаємопов'язаних дій, спрямованих на відновлення дитини в правах, статусі, здоров'ї [3].

Мета статті полягає у висвітленні спеціально організованої реабілітаційної роботи з дітьми з алкогольно-залежних сімей.

Результати теоретичного дослідження. В Україні вже більше десяти років існують центри соціально-психологічної реабілітації дітей, що покликані надавати допомогу дітям від 3 до 18 років, які опинились в складних життєвих обставинах. В Чернігівській області з 11 жовтня 2011 року почав свою роботу Чернігівський центр соціально-психологічної реабілітації дітей (далі – ЧЦСПРД).

ЧЦСПРД входить до мережі закладів соціального захисту, які перебувають у сфері управління служб у справах дітей. Діяльність ЧЦСПРД спрямована на тимчасове влаштування та соціально-психологічну реабілітацію дітей. Прийом дітей до центру здійснюється за висновком психолого-медико-педагогічної комісії та на підставі направлення відповідної служби у справах дітей, за клопотанням органів опіки та піклування, батьків. Інколи дитина може особисто звернутися по допомогу до центру.

Важливим етапом роботи з дітьми з алкогольно-залежних сімей є збір анамнестичних даних про умови життя дітей до потрапляння в центр. Для проведення в подальшому корекційно-розвивальної роботи з дитиною в першу чергу проводять психодіагностичне вивчення: розвитку пізнавальних

процесів, емоційно-вольової сфери, особистісних рис характеру, темпераменту. Одночасно здійснюється і психолого-педагогічна, медична діагностика. Психологічна діагностика дозволяє зрозуміти причини виникнення проблем. Спеціаліст визначає методи корекційно-розвивальної роботи. Суть її полягає в тому, щоб застосувати певну систему заходів, яка б сприяла усуненню наявних відхилень, розвитку соціально бажаних установок і переконань, вирішити проблеми неадекватності самооцінки, «відставання» в розвитку тих чи інших психічних функцій.

За кожною дитиною закріплюється відповідальний вихователь, який вивчає особову справу дитини, виявляє нахили та освітні можливості дитини, родинні зв'язки. Психологічний аспект реабілітаційного процесу є ключовим у роботі з вихованцями центру. З дитиною спілкується практичний психолог, який встановлює контакт з дитиною і також допомагає їй зорієнтуватись в нових умовах.

Важливою функцією ЧЦСПРД є організація та здійснення соціально-психологічного супроводу дітей з алкогольно-залежних сімей. Важливе значення під час проведення якого надається діагностиці психічного, соціального, фізичного стану дітей з алкогольно-залежних сімей. Соціально-психологічний супровід поєднує два види супроводу: соціальний та психологічний. Соціальний супровід полягає у здійсненні соціальної опіки, допомоги та патронажу дітей з алкогольно-залежних сімей. Психологічний супровід полягає у допомозі дитини подолати її психологічні труднощі, що виникли у неї під час перебування у неблагополучному оточенні. Соціально-психологічний супровід у ЧЦСПРД здійснює психолог, який допомагає дитині адаптуватися до нового соціального середовища, сформувати соціальні навички у спілкуванні, взаєморозумінні між дітьми та в поведінці загалом.

Аналіз результатів дослідження. На основі вивчення досвіду діяльності ЧЦСПРД, ознайомлення з соціально-психологічною характеристикою дітей – вихованців ЧЦСПРД, а також для більш ефективного проведення соціально-психологічного супроводу дітей з алкогольно-залежних сімей була розроблена корекційно-розвивальна програма з метою допомоги дітям молодшого шкільного віку у психічному та соціальному розвитку.

В основу корекційно-розвивальної роботи покладені різноманітні вправи. Які містять елементи ігрової психокорекції. Мета даної програми: усунення викривлень емоційного реагування та стереотипів поведінки, реконструкція повноцінних контактів дитини з однолітками, гармонізація образу «Я»-дитини. Відповідно до мети програми були визначені такі завдання:

- формування соціальної довіри;
- розвиток соціальної активності дитини;
- розвиток соціальних емоцій;
- розвиток комунікативних навичок;
- формування адекватної самооцінки дітей;
- навчання вмінню самостійно вирішувати проблеми;
- зниження рівня загальної та шкільної тривожності;
- зниження агресії, агресивності;
- зменшення емоційних реакцій, супроводжуваних агресивну поведінку;
- розвиток конструктивного реагування на негативні емоції.

Впровадження корекційно-розвивальної програми проходило в 3 етапи (орієнтовний, реконструктивний, закріплюючий). На першому етапі вирішуються такі завдання: виявлення особливостей емоційно-поведінкової сфери, які потребують корекції (наприклад, замкнутість); створення у дитини позитивного емоційного настрою і атмосфери безпеки; формування усвідомлених навичок і дій, які задаються спеціалістом. На другому етапі відбувається індивідуальна психологічна корекція. Але це стає можливим при умові, якщо дитина задовольнила свої фрустраційні потреби. Найчастіше ця потреба здійснюється в безпеці та у потребі прийняття дитини іншими дітьми.

Під час соціального навчання використовують такі прийоми як: інтерпретація; демонстрація більш адекватних способів поведінки; навіювання; створення ситуацій вибору, що вимагають від дитини певного способу дії. На третьому етапі необхідно добитись того, щоб дитина повірила в свої сили.

Провідним завданням психокорекційної роботи з співзалежною дитиною є формування у неї адекватної самооцінки. Головне завдання якої полягає у тому, щоб допомогти дитині розвивати свої здібності, сприймати себе і адекватно оцінювати. Соціально-педагогічна робота з дітьми з алкогольно-залежних сімей спрямована на правильне уявлення про сім'ю. Невід'ємною частиною роботи спеціаліста ЧЦСПРД є співпраця з різними установами (служба у справах дітей, ЦСССДМ, навчальні заклади). Ефективність допомоги дітям у центрі збільшується за умови, коли вдається реалізувати командний підхід у роботі фахівців (лікарів, вихователів, психолога). Таким чином, реалізація комплексного підходу в реабілітаційній роботі передбачає спеціальну організацію професійної взаємодії, яка базується на розумінні загальної мети, яка потребує співпраці у вирішенні проблем кожної окремої дитини.

Основні правила реабілітації передбачають здійснення реабілітаційних заходів на початку виникнення проблеми особистості; неперервність та постійність їх проведення; комплексний характер реабілітаційних програм; індивідуальний підхід до визначення обсягу, характеру та змісту реабілітаційних заходів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Соціально-психологічна реабілітація – система медико-педагогічних заходів, спрямованих на включення дитини в соціальне середовище, залучення її до громадського життя на рівні її психофізіологічних можливостей на основі відновлення психічних функцій і комунікативних можливостей. Соціально-психологічна реабілітація здійснюється шляхом психологічної допомоги, спрямованої на подолання або пом'якшення відхилень у розвитку дитини, а також за допомогою спеціального навчання, виховання. Завдання соціально-психологічної реабілітації вирішуються в системі спеціальних навчально-виховних закладах для різних категорій дітей, які мають ту чи іншу проблему. Особливості організації навчально-виховного процесу в цих закладах визначаються специфікою проблем психічного, фізичного, соціального розвитку дітей.

Особливої актуальності набуває підготовка спеціалістів-реабілітологів, спеціалістів в області корекційної педагогіки, практичних психологів, які зможуть працювати в особливих кризових ситуаціях, присутність яких в центрах реабілітації сприятиме підвищенню якості роботи такого роду установ.

В планах подальших досліджень маємо визначити організаційно-педагогічні умови, які сприятимуть успішному розвитку творчого потенціалу колективу спеціальних навчально-виховних закладів реабілітаційного спрямування.

Використані джерела

1. Алексеева Л. С. Формы и методы работы с детьми и родителями центров социальной помощи семье / Л. С. Алексеева – М.: Государственный ИИИ семьи и воспитания, 1991. – 176 с.
2. Богданова І.М. Соціальні центри і служби для молоді / І. М. Богданова. Соціальна педагогіка: Навч. посібник. – К.: Знання, 2008. – 234с.
3. Буковська О. О. Психологічна характеристика дітей з неблагополучних сімей / О. О. Буковська // Діти – батьки – суспільство: взаємодія і інтеграція: Зб. Між народ. наук.-практ. конф. 16-17 березня 2007 р. – Чернігів, 2007. – С. 8-10.
4. Галагузова М. А. Методика и технологи работы социального педагога: Учеб. пособие для студентов / М. А. Галагузова. – М.: Академия, 2002. – 364с.
5. Технології соціально-педагогічної роботи : Навчально-методичний посібник / [Л. М. Завацька, О. Г. Платонова, О. В. Михайленко, Т. В. Янченко]. – Чернігів: ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2005. – 110 с.

Ros L. M.

PECULIARITIES OF CENTERS OF CHILDREN'S SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL REHABILITATION FROM ALCOHOL-ADDICTED FAMILIES

In modern society a problem of family alcoholism is very much topical nowadays. Social problem creates other problems – pedagogical, psychological. Children from alcohol-addicted families are taken out and placed in special institutions to minimize negative impact on development of a child's personality. There is an urgent need of helping children from alcohol-addicted families. As a result special institutions are created: centers of social and psychological children's rehabilitation; remand houses, Department of Internal Affairs Bodies; schools of social rehabilitation and professional technical schools of educational bodies' social rehabilitation; centers of children's medical and social rehabilitation of healthcare institutions; special educational institutions of Public criminal and executive service of Ukraine; shelters for children; social and rehabilitation centers (children's towns).

Chernihiv centre of children's social and psychological rehabilitation is included into the chain of institutions of social protection which are in the sphere of services management for children. Activity of Chernihiv centre of children's social and psychological rehabilitation is directed to the children's temporary accommodation and social and psychological rehabilitation. An important function of Chernihiv centre of children's social and psychological rehabilitation is organization and implementation of social and psychological support for children from alcohol-addicted families. On the basis of experience of Chernihiv centre of children's social and psychological rehabilitation, acquaintance with children's social and psychological characteristics and also for more effective carrying out of social and psychological support of children from alcohol-addicted families correctional and developing programme aiming at helping children of younger school age in mental and social development has been developed.

Key words: social rehabilitation, psychological rehabilitation, rehabilitation, special institutions of children's rehabilitation, alcohol-addicted families.

Стаття надійшла до редакції 06.12.2017 р.